

Аналіз судової практики інституту неплатоспроможності фізичних осіб та відновлення фінансового стану іпотечних вкладників

ГЕОРГІЙ ГРИГОРЯН

Національний експерт

липень 2021

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of the EU-funded Project PRAVO-Justice and do not necessarily reflect the views of the European Union.

З М І С Т

I.	Вступ	1
II.	Узагальнювальні висновки та рекомендації	3
III.	Оцінка проблемних питань, пов'язаних із неплатоспроможністю окремої категорії боржників (із заставою/іпотекою, без застави/іпотеки) та ФОП	4
3.1.	Єдине місце проживання сім'ї боржника	4
3.2.	Відмова від забезпечення грошових вимог	5
3.3.	Поява нових кредиторів після затвердження Плану реструктуризації боргів боржника.....	8
3.4.	Кредитору економічно не вигідна справа про неплатоспроможність	11
3.5.	Місце проведення зборів кредиторів	14
3.6.	Справи про неплатоспроможність фізичних осіб-підприємців, які були відкриті по старій процедурі банкрутства.....	17
IV.	Аналіз чинного законодавства України з урахуванням останніх законодавчих ініціатив щодо розширення доступу до процедури відновлення платоспроможності для фізичних осіб, зокрема і з допомогою механізму безоплатної правової допомоги та положень щодо дії мораторію на стягнення єдиного іпотечного житла з громадян України.....	18

I. Вступ

З 21.10.2019 року згідно з чинним Кодексом України з процедур банкрутства від 18.10.2018 року №2597-VIII¹ (надалі за цим текстом – “**Кодекс**”) оголошувати себе банкрутом на території України можуть не тільки юридичні особи та фізичні особи-підприємці (надалі за цим текстом – “**ФОП**”), а й фізичні особи без будь-якого статусу.

Проте під час прийняття Кодексу в колах професійного співтовариства йшлося про можливі численні звернення фізичних осіб за процедурою відновлення платоспроможності, враховуючи, що виключно Кодексом передбачаються:

1. **лояльні умови реструктуризації заборгованості в господарських судах України із залученням професійних учасників такого процесу;**
2. **пільгові умови реструктуризації боргів валютних позичальників, які мають у власності єдине житло, котре було надано в іпотеку фінансовим установам;**
3. **можливості для повного звільнення особи від боргів із одночасним початком нового фінансового життя;**
4. **поблажливі наслідки визнання боржника банкрутом.**

Після проведеного аналізу судової практики, законодавства України та численних юридичних консультацій ми бачимо, що інститут відновлення платоспроможності є вкрай актуальною темою для громадян України. Однак сукупна кількість факторів, як-от час розгляду цих справ в господарських судах України, незрозуміння правозастосування тих чи інших норм Кодексу, відсутність урегульованості питання майбутнього податкового навантаження, а також занадто велика сума авансованого внеску роботи арбітражного керуючого, дозволяє лише невеликому відсотку людей звертатися до суду із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність.

З дня введення в дію Кодексу минуло трохи більше ніж півтора року, однак, як ми бачимо з проведеного аналізу відкритих даних з офіційного веб-сайту ВИЩОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ УКРАЇНИ (КАСАЦІЙНОГО ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ У СКЛАДІ ВЕРХОВНОГО СУДУ), за час роботи Кодексу до господарських судів України (надалі за цим текстом – “**Суди**”) станом на 07.06.2021 року звернулось 337 осіб, з яких (можлива незначна похибка):

1. **151 особа** з 21.10.2019 року по 21.10.2020 року звернулася до Судів з ініціювання процедури неплатоспроможності;
2. **185 осіб** з 21.10.2020 року по 07.06.2021 року звернулось до Судів з ініціювання процедури неплатоспроможності;
3. **97 осіб** з 21.10.2019 року по 07.06.2021 року Суди було визнано банкрутами;
4. **>10 валютних позичальників** з 21.10.2019 року по 07.06.2021 року мають затверджені Суди Плани реструктуризації боргів боржника.

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#n1475> – Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 року №2597-VIII

Те, що зазначеною процедурою скористалася така мала кількість людей, пояснюється декількома факторами, а саме:

1. Велика кількість неврегульованих та взаємовиключних положень, які містяться в Кодексі (пояснюється неоднозначним правозастосуванням норм Кодексу суддями, арбітражними керуючими, адвокатами);
2. Непрозорі умови реструктуризації боргів за особливими правилами Кодексу (пояснюється невеликою кількістю справ валютних позичальників та затверджених планів реструктуризації);
3. Наявність мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті (небажання людей врегульовувати свої фінансові проблеми в розрізі неможливості стягнення кредиторами єдиного житла і відповідного захисту з боку держави України. Тобто фактично більшість людей наразі керуються принципом “пасивного очікування” вирішення своїх проблем);
4. Непомірна вартість процедури для осіб, які мають вразливий фінансовий стан (пояснюється необхідністю оплати роботи арбітражного керуючого, юристів та відсутністю спрощеної процедури банкрутства для таких осіб);
5. Відсутнє законодавче врегулювання питання відновлення в позасудовий спосіб платоспроможності осіб, які не підлягають визначеним ч.2 ст.115 Кодексу підставам для звернення за процедурою відновлення платоспроможності (пояснюється малою кількістю справ по країні, оскільки більшість осіб мають заборгованість за невеликими споживчими кредитами);
6. Низький рівень поінформованості щодо можливості вирішення фінансових проблем шляхом звернення за заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність (пояснюється малою кількістю справ по країні);
7. Відсутність калькулятора розрахунку можливої реструктуризації боргу боржника та інших шаблонних документів (під час підготовки неможливо опиратися на шаблонний пакет документів (його не існує), який мав би пришвидшити як збір документів фізичною особою, так і уніфікувати й спростити роботу суддів з розгляду поданих фізичними особами заяв і додатків до заяв);
8. Відсутність єдиного актуального реєстру боргів боржників-фізичних осіб та системи кредитного рейтингу (відсутність актуальної онлайн системи моніторингу інформації щодо кредитних зобов'язань фізичних осіб не дозволяє їм слідкувати за станом своїх кредитних справ як у випадках відступлення прав вимоги за кредитним договором, так і щодо актуальної суми боргу за тілом кредиту, відсотками, штрафами тощо. Окрім того відсутність такої онлайн інформації перешкоджає фізичній особі під час збору інформації щодо актуальних кредиторів, кредитів і боргів. Треба зауважити, що це поширює практику безперешкодної видачі споживчих кредитів фізичним особам, які мають системні фінансові порушення, стали неплатоспроможну фінансову ситуацію або

мають інші не закриті кредити, без зниження таким фізичним особам кредитного рейтингу, що автоматично б не дозволяло кредиторам видавати такі кредити);

9. Не існує можливості ініціювання процедури визнання неплатоспроможності кредиторами проти фізичних осіб-боржників (звуження прав кредиторів порівняно з іншими країнами ЄС та США).

Вартий уваги і той факт, що 23.09.2021 року в Україні буде скасовано мораторій на стягнення майна громадян України², яке було надано для забезпечення кредитів в іноземній валюті, котрий діяв з 2014 року і захищав від стягнення майна задля погашення боргів перед кредиторами.

Аналізуючи зазначені фактори, можна зробити висновок, що з 23.09.2021 року (або іншої граничної дати у разі продовження дії мораторію) виникне ризик масового звернення з боку фінансових установ щодо стягнення єдиного житла у боржників, у той час коли особи не знають про наданий їм законом спосіб врегулювання фінансових проблем шляхом звернення із заявою про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність до відповідного господарського суду.

Тобто на практиці ми бачимо доволі низький рівень суспільної роботи щодо правової поінформованості про можливість вирішення фінансових проблем боржників шляхом звернення із відповідною заявою для початку процедури відновлення платоспроможності, який поєднаний з складними для розуміння умовами реструктуризації за особливими правилами Кодексу та значною кількістю неврегульованих та взаємовиключних положень Кодексу.

Цей аналіз направлений на висвітлення наявних проблем із правозастосування положень Кодексу в частині звернення осіб до процедури відновлення платоспроможності.

II. Узагальнювальні висновки та рекомендації

№	Висновок	Рекомендації
1.	Відсутність визначеного в Кодексі поняття “єдине місце проживання сім’ї боржника”.	Визначення терміну “єдине місце проживання сім’ї боржника” задля уніфікації правозастосування норм Кодексу, що прямо впливатиме на залучення чи вилучення зі складу ліквідаційної маси відповідного майна боржника.
2.	Правова невизначеність та різність підходу до розгляду кредиторських вимог, які забезпечені іпотечним чи іншим заставним майном боржника.	Нормативне врегулювання чіткого підходу визначення розміру вимог забезпечених кредиторів.
3.	Наявність процесуальної невизначеності розгляду кредиторських вимог на стадії судової процедури погашення боргів боржника та	Внесення змін до чинної редакції Кодексу задля додержання принципу балансу інтересів кредиторів та боржників, вимоги яких у визначений

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1381-20#n7> – Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо споживчих кредитів, наданих в іноземній валюті” від 13.04.2021 року №1381-IX

	виконання плану реструктуризації боргів боржника.	Кодексом способів були розглянуті на стадії судової процедури реструктуризації боргів боржника.
4.	Відсутність чіткої норми можливості закриття провадження у справі із одночасним звільненням особи від боргів у разі нез'явлення кредитора чи кредиторів у справі про неплатоспроможність такого боржника.	Запровадження в Книзі четвертій Кодексу спеціальної норми щодо можливості закриття такої справи із одночасним звільненням особи від боргів.
5.	Кодексом не врегульовано питання проведення перших та наступних зборів кредиторів для фізичних осіб.	Встановлення особливого порядку проведення перших та наступних зборів кредиторів для фізичних осіб у справах про неплатоспроможність.
6.	У чинному Кодексі відсутнє врегулювання питання можливості подання та розгляду кредиторських вимог за наданими кредитами фізичним особам-підприємцям, справи яких були відкриті до введення в дію Кодексу.	Передбачити чітке врегулювання питання розгляду кредиторських вимог у справах щодо неплатоспроможності фізичних осіб-підприємців, які були відкриті до введення в дію Кодексу, з наданням права кредиторам заявити кредиторські вимоги до такого боржника.
7.	Пільгові умови реструктуризації згідно з п.5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу потребують додаткового нормативного уточнення.	Доопрацювання нормативного врегулювання питання можливості правозастосування пільгових умов реструктуризації згідно з п.5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу.

III. Оцінка проблемних питань, пов'язаних із неплатоспроможністю окремої категорії боржників (із заставою/іпотекою, без застави/іпотеки) та ФОП

Чинна редакція Кодексу передбачає можливість вирішення фінансових проблем і для тієї категорії осіб, які мають у власності майно, котре було передано в іпотеку/заставу і не було передано в іпотеку/заставу.

Водночас на практиці виникають чисельні правові неузгодженості у правозастосуванні положень Кодексу, які не дозволяють однаково трактувати ті чи інші норми права.

3.1. Єдине місце проживання сім'ї боржника

Відповідно до ч.6 ст.131 Кодексу, до складу ліквідаційної маси не включається житло, яке є єдиним місцем проживання сім'ї боржника (квартира загальною площею не більше 60 квадратних метрів або житловою площею не більше 13,65 квадратного метра на кожного члена сім'ї боржника чи житловий будинок загальною площею не більше 120 квадратних метрів) та не є предметом забезпечення, а також інше майно боржника, на яке згідно з законодавством не може бути звернено стягнення.

Водночас Кодекс не дає чіткого трактування поняття “єдине місце проживання сім'ї боржника”.

У зв'язку із цим на практиці учасники справ про неплатоспроможність зіткнулись з низкою проблем у застосуванні такого тлумачення. Майже у кожній справі виникають такі питання:

1. Чи є єдиним місцем проживання сім'ї боржника квартира батьків банкрута, в якій він зареєстрований, однак з дитинства не проживає, а має власне житло (яке передав або не передав в іпотеку), в якому він проживає разом зі своєю дружиною та донькою?
2. Чи є єдиним місцем проживання сім'ї боржника будинок, в якому проживає банкрут разом зі своїми дітьми, однак він не є придатним для проживання, і банкрут разом зі своєю сім'єю мусить проживати у знайомих без укладання відповідного договору оренди?
3. Чи є єдиним місцем проживання сім'ї боржника орендована квартира в Києві, коли дружина та чоловік (боржник) мають у власності квартири на окупованих територіях, в яких проживають та зареєстровані їхні батьки?
4. Чи є єдиним місцем проживання сім'ї боржника будинок, який був переданий в іпотеку банку, однак після укладання договору іпотеки боржник добудував свій будинок, але не ввів його в експлуатацію?

Щодо деяких питань аналогічна проблематика була викладена у справах з відновлення платоспроможності фізичних осіб: справа №911/2891/19, справа №911/3299/20.

Ми бачимо чимало як схожих, так і різних випадків, які мають єдину проблему – відсутність чіткого визначення поняття “єдине місце проживання сім'ї боржника”.

Зазначена прогалина породжує несистемність та неоднозначність розгляду питання залучення чи вилучення майна банкрута зі складу ліквідаційної маси.

Майже завжди боржник має те чи інше майно, однак щоразу Суди та арбітражні керуючі шукають індивідуальний підхід до кожної справи. Це не дає громадянам, які бажають скористатись процедурою, чіткого розуміння відповіді на питання “А чи буде реалізовано моє майно? / Чи ризикує моя дружина своєю квартирою?”, а отже збільшується ризик бути позбавленим власного майна.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ:

Наразі існує необхідність законодавчого визначення в Кодексі поняття “єдине місце проживання сім'ї боржника” для побудови єдиної системи розуміння зазначеного терміну та однакового правозастосування цієї норми в господарських судах.

Це дозволить ще під час консультування та підготовки документів до Суду оцінити ступінь ризику реалізації майна боржника та можливість чи неможливість вилучення зі складу ліквідаційної маси квартири або будинку, а отже збільшить прозорість розуміння питання, чи не буде особа позбавлена свого єдиного житла.

3.2. Відмова від забезпечення грошових вимог

При аналізі справ про неплатоспроможність фізичних осіб прослідковується тенденція часткової відмови кредиторів від забезпечення грошових вимог у разі наявності заставного майна для диверсифікації ризиків можливого неконтрольованого ведення іншими сторонами справи зборів кредиторів без участі (голосу) такого кредитора та подальшого затвердження Плану реструктуризації боргів боржника, згоду на яке кредитор не надавав чи надавати не хоче.

Для прикладу з аналогією справи №910/6143/20 візьмемо випадок, в якому фінансова установа (банк) не є голосуючим кредитором, однак забезпечена квартирою боржника на 1 000 000,00 (один мільйон) гривень, який у подальшому відмовляється від забезпечення своїх грошових вимог у розмірі 10 000,00 (десять тисяч) гривень задля залучення такої частини боргу до вимог другої черги з правом вирішального голосу в представницьких органах кредиторів.

Відповідно до абз.3 ч.2 ст.45 Кодексу, забезпечені кредитори дійсно можуть повністю або частково відмовитися від забезпечення своїх грошових вимог.

Однак на практиці ми маємо іншу ситуацію, яка не корелюється із закріпленими положеннями Кодексу, де відповідно до постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду (надалі за цим текстом – “Верховний Суд”) від 04.02.2021 року у справі №904/1360/19³, Верховний Суд вважав помилковим висновок судів попередніх інстанцій щодо визнання забезпеченими вимог кредитора АТ “БАНК КРЕДИТ ДНІПРО” в розмірі вартості предмета застави, а решти вимог як незабезпечених із залученням їх до четвертої черги задоволення вимог кредиторів.

Зокрема у цій справі Верховний Суд зазначає, що відсутність чіткого регулювання визнання розміру вимог забезпечених кредиторів сприяє виникненню на практиці випадків формування різних підходів до визнання розміру вимог забезпечених кредиторів.

Фактично виділяється 3 (три) підходи до визнання розміру вимог забезпечених кредиторів.

I підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки), визначеної між кредитором та боржником.

II підхід – вимоги кредитора, якщо інше не обумовлено договором, визнаються забезпеченими лише в розмірі вартості предмета застави (іпотеки), погодженої між кредитором та боржником у договорі застави (іпотеки), а в іншій частині вимоги є незабезпеченими та погашаються у черговості, визначеній Кодексом.

III підхід – вимоги кредитора, якщо інше не передбачено договором, визнаються забезпеченими у розмірі всієї суми заявлених вимог до боржника.

Відкриття провадження у справі про банкрутство не змінює суті заставного (іпотечного) зобов’язання, зазнає змін лише процедура задоволення вимог кредитора, які забезпечені заставою (іпотекою), з урахуванням чого норми Кодексу щодо забезпечених кредиторів треба застосовувати з огляду на відповідні суміжні норми законодавства про заставу (іпотеку).

Тому визначення забезпеченого зобов’язання та, відповідно, вимог забезпеченого кредитора, які

³ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94999344> – Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі №904/1360/19 від 04.02.2021 року

залучаються до реєстру вимог кредиторів у справі про банкрутство, має здійснюватися з урахуванням положень законодавства, яке регулює забезпечення зобов'язань, зокрема ст.572, ст.575, ст.589 Цивільного кодексу України №435-IV від 16.01.2003 року та Законом України “Про іпотеку” №898-IV від 05.06.2003 року.

Аналогічний висновок викладений у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі №902/492/17 від 15.05.2018 року⁴.

При правозастосуванні зазначеного підходу виникає питання дотримання балансу інтересів усіх кредиторів (заставних і не заставних), оскільки кредитор у цьому разі отримує можливість задовольнити заявлені ним грошові вимоги не лише за рахунок заставного майна боржника, а й за рахунок іншого не заставного майна відповідно.

До того ж такий кредитор у цьому разі буде і забезпеченим, і конкурсним та додатково матиме право на участь у зборах кредиторів з правом вирішального голосу.

Окрім того за таких обставин виникає ризик неможливості правозастосування перехідних положень Кодексу в частині пільгової реструктуризації боргу.

Зазначене питання буде детальніше розглянуто в **розділі IV** цього аналізу.

Треба також зауважити, що на практиці при неправильному застосуванні описаного вище підходу трапляються і такі випадки, коли забезпечений будинком боржника на 3 000 000,00 (три мільйони) гривень кредитор відмовляється від частини своїх вимог у розмірі 1 500 000,00 (один мільйон п'ятсот тисяч) гривень. Тобто будинок під іпотекою тепер забезпечений в 1 500 000,00 (один мільйон п'ятсот тисяч) гривень. Водночас у подальшому у справі для проведення пільгової реструктуризації кредитор надає оцінювача такого іпотечного будинку, який оцінює його у 2 500 000,00 (два мільйона п'ятсот тисяч) гривень. Виникає питання, яку цифру брати за константу для реструктуризації та яким чином оцінка перевищує суму заставних коштів? Зазначені випадки є доволі складними ситуаціями, які не повинні траплятися при чіткому регулюванні питання відмови кредитором від частини своїх вимог.

Зазначений випадок був описаний при розгляді справи №911/3299/20, де сума затвердженої Судом забезпеченої частини боргу була менша за проведену оцінку вартості заставного майна, що автоматично породжує неузгодженість та питання можливості складення Плану реструктуризації боргів боржника, який би відповідав ст.126 Кодексу.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИРШЕННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ:

Запровадження комплексного рішення цього питання, враховуючи єдиний судовий підхід розгляду вимог кредитора, який забезпечив наданий ним кредит іпотечним чи іншим заставним майном боржника.

До того ж існує нагальна необхідність у дозволі застосування пільгових умов реструктуризації боргів боржника відповідно до чинної редакції п.5 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу щодо таких кредитів, які були розділені кредитором, однак мають єдине “іпотечне” походження.

⁴ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74218793> – Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №902/492/17 від 15.05.2018 року

3.3. Поява нових кредиторів після затвердження Плану реструктуризації боргів боржника

Майже у всіх справах після затвердження Плану реструктуризації боргів боржника з'являються кредитори, які не брали участі у справі про неплатоспроможність.

Сторони у справі про неплатоспроможність в такому разі стикаються з процесуальною прогалиною неможливості розгляду кредиторських вимог та внесення змін до затвердженого Плану реструктуризації боргів боржника, оскільки Кодексом не передбачено такого порядку.

Тобто, з одного боку, ми маємо вже затверджений План реструктуризації боргів боржника, який почав виконувати боржник, а з іншого – не розглянуті кредиторські вимоги, які залишаються поза увагою сторін процесу.

У такій ситуації опинилася боржниця у справі №911/322/20, коли під час виконання Плану реструктуризації боргів боржника з'явився новий кредитор (мікрофінансова установа), яка не була стороною справи про неплатоспроможність фізичної особи та не подавала до суду заяви з кредиторськими вимогами до боржника.

Згідно із ст.113 та ст.118 Господарського процесуального кодексу України №1798-ХІІ від 06.11.1991 року (надалі за цим текстом – “ГПК України”) строк, в межах якого вчиняються процесуальні дії, встановлюється законом, а якщо такий строк законом не визначений – встановлюється судом.

Зокрема, право на вчинення процесуальних дій втрачається із закінченням встановленого законом або призначеного судом строку.

Заяви, скарги і документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, крім випадків, передбачених ГПК України.

Відповідно до постанови Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі №910/3108/18 від 21.01.2019 року⁵ суд зазначив, що для поновлення процесуального строку суд має встановити відповідні обставини, задля чого заявник має довести суду їх наявність та непереборність, у зв'язку з тим, що фактично норма про можливість поновлення процесуальних строків є, по суті, пільгою, яка може застосовуватись як виняток із загального правила, оскільки в іншому разі нівелюється значення чіткого визначення законодавцем кожного з процесуальних строків.

Відповідно до постанови Великої Палати Верховного Суду у справі №2-1606/07 від 08.09.2020 року⁶ суд зазначив, що одним з аспектів принципу правової визначеності є те, щоб у разі винесення судами остаточного судового рішення воно не підлягало перегляду. Сталість і незмінність остаточного судового рішення, що набуло чинності, забезпечується через реалізацію відомого принципу *res judicata*. Остаточні рішення національних судів не мають бути предметом оскарження. Тому категорію *res*

⁵ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79313200> – Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду у справі №910/3108/18 від 21.01.2019 року

⁶ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91855204> – Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі №2-1606/07 від 08.09.2020 року

judicata треба вважати визначальною й такою, що гарантує незмінність установленого статусу учасників спору, що визнано державою та забезпечує сталість правозастосовних актів.

Аналогічна позиція була висвітлена в п.33, п.34 рішення ЄСПЛ від 19.02.2009 року у справі “ХРИСТОВ ПРОТИ УКРАЇНИ” (KHRISTOV v. UKRAINE) (номер заяви: 24465/04), де суд повторює, що право на справедливий судовий розгляд, гарантоване п.1 ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року, ратифікованої Законом України №475/97-ВР від 17.07.1997 року (надалі за цим текстом – “Конвенція”), котре необхідно тлумачити в контексті Преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спільної спадщини Договірних держав.

Зважаючи на те, що Плани реструктуризації боргів боржників схвалені кредиторами та затверджені судом, можна дійти висновку, що на таку ухвалу Суду поширено вимоги щодо принципу правової визначеності в особливості вимоги *res judicata*.

Водночас строк на подання до господарського суду письмової заяви з вимогами до боржника, а також документів, що їх підтверджують, є строком, встановленим законом, тобто вказівка на цей строк передбачена Кодексом та не може бути змінена з волі учасників справи про неплатоспроможність фізичної особи.

Задля реалізації принципу правової визначеності в Кодексі встановлено чітку процедуру неплатоспроможності фізичної особи, зокрема, встановлення у ГПК України конкретних процесуальних строків на оскарження рішень/ухвал.

Відповідно до ч.1 ст.256 ГПУ України апеляційна скарга на рішення суду подається протягом двадцяти днів, а на ухвалу суду – протягом десяти днів з дня її проголошення.

Встановлення строків створює для учасників справи про неплатоспроможність фізичної особи певні легітимні очікування, оскільки учасників справи заздалегідь поінформовано належним чином щодо наслідків невчинення дій.

Відповідно до постанови Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №826/13000/18 від 25.07.2019 року⁷, принцип легітимних очікувань виражає ідею, що органи публічної влади повинні не лише дотримуватися приписів актів права, а й своїх обіцянок та пробуджених очікувань. Згідно з доктриною легітимних очікувань, ті, хто чинять добросовісно на підставі права, яким воно є, не повинні відчувати краху надій щодо своїх легітимних очікувань (п.61 коментаря до документа Венеційської комісії “Мірило правовладдя” від 2017 року, який ухвалено Венеційською комісією на 106 пленарному засіданні (Венеція, 11-12.03.2016 року)).

Водночас Кодекс не встановлює особливого порядку, зокрема змін, доповнень, скасування схваленого зборами кредиторів, погодженого з боржником та затвердженого Судом Плану реструктуризації боргів боржника.

Застосування протилежного підходу порушуватиме принцип легітимних очікувань боржника щодо ефективної реалізації його права на виконання Плану реструктуризації боргів боржника.

⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83331117> – Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду у справі №826/13000/18 від 25.07.2019 року

Здебільшого такі дії кредиторів можуть трактуватися як зловживання наданими їм правами задля затягування розгляду справи про неплатоспроможність, оскільки, відповідно до ст.45 Кодексу, конкурсні кредитори за вимогами, що виникли до дня відкриття провадження у справі про банкрутство, зобов'язані подати до господарського суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, протягом 30 днів з дня офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про банкрутство.

Водночас треба мати на увазі, що такий боржник вже почав здійснювати погашення вимог кредиторів згідно з умовами затвердженого Судом Плану реструктуризації боргів боржника відповідно до положень ст.126 Кодексу, який за своїм змістом не передбачає скасування/призупинення/припинення з підстав подання кредиторами своїх вимог після його затвердження та не передбачає зворотній перехід до процедури реструктуризації боргів боржника.

Відповідно до Ухвали Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі №552/2378/17 від 06.09.2018 року⁸, свідоме невиправдане затягування судового процесу всупереч принципу ефективності судового процесу, направленому на недопущення затягування розгляду справи, порушує права інших учасників судового процесу, суперечить вимогам ст.6, ст.17 Конвенції щодо права кожного на розгляд його справи судом упродовж розумного строку та недопустимість зловживання процесуальними правами.

Згідно з положеннями Кодексу План реструктуризації боргів боржника розробляється задля відновлення платоспроможності боржника. Варто зазначити, що задля досягнення цієї мети на кредиторів покладено обов'язок подати до Суду письмові заяви з вимогами до боржника, а також документи, що їх підтверджують, у встановлений Кодексом строк.

Зі свого боку порушення встановленого Кодексом строку на подання до Суду заяви кредитора з вимогами до боржника не сприяє досягненню передбаченої Кодексом мети та не сприяє виконанню Плану реструктуризації боргів боржника, затвердженого Судом.

До того ж варто зазначити, що відповідно до п.4 ч.5 ст.119 Кодексу в ухвалі про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржника Суд призначає керуючого реструктуризацією.

Відповідно до ч.5 ст.127 Кодексу з дня затвердження судом Плану реструктуризації боргів припиняються повноваження керуючого реструктуризацією (якщо його участь не передбачається таким Планом реструктуризації боргів боржника).

Водночас здебільшого боржники здійснюють погашення вимог кредиторів згідно з умовами Плану реструктуризації боргів боржника без участі арбітражного керуючого, а тому окрім боржника та Суду ніхто не може розглянути заяву кредитора, який з'явився вже під час виконання Плану реструктуризації боргів боржника.

Крім того необхідність внесення змін до реєстру вимог кредиторів на підставі таких заяв з кредиторськими вимогами після затвердження Плану реструктуризації боргів боржника суперечитиме

⁸ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76350143> – Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справі №552/2378/17 від 06.09.2018 року

духу закону та може викликати нестабільність такого реєстру та невиконання основної мети прийнятого Кодексу, а саме – відновлення платоспроможності фізичної особи.

У цих правовідносинах можливо застосовувати презумпцію винуватості кредитора через необізнаність у відкритті провадження про неплатоспроможність боржника у відповідній справі.

З огляду на викладені обставини, відсутність чіткого врегулювання питання розгляду грошових вимог таких кредиторів породжує факт затягування процесу розгляду справи та завдає шкоди принципу балансу інтересів інших кредиторів, які вчасно звернулись до процедури, та добросовісного боржника.

РЕКОМЕНДАЦІ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ:

З огляду на цю проблему, існує потреба визначення в Кодексі прямої заборони залучення кредиторських вимог на стадії погашення боргів боржника та виконання боржником Плану реструктуризації задля досягнення цілей балансу інтересів кредиторів, вимоги яких у визначений Кодексом спосіб були розглянуті на стадії судової процедури реструктуризації боргів боржника.

До того ж такий підхід дозволить відвернути можливі недобросовісні дії із затягування процедури неплатоспроможності шляхом подання кредиторських вимог з пропуском встановлених Кодексом процесуальних строків.

3.4. Кредитору економічно не вигідна справа про неплатоспроможність

Розглянемо і той випадок, коли кредитору економічно не вигідна справа про неплатоспроможність свого клієнта/боржника, оскільки кредитор вважає позасудове врегулювання спору ефективнішим способом захисту своїх прав, і він вирішив не реагувати на оголошення і повідомлення про порушення справи проти його клієнта/боржника.

Зазвичай ми стикаємось з випадками, коли боржник, який має заставне майно, звернувся до цієї процедури, однак ніхто з його кредиторів не з'явився на судовий процес.

Чи має право Суд в такому разі просто закрити провадження у справі без вирішення подальшої долі його фінансового стану або все ж таки повинен розібратись в ситуації, адже сторони процесу змарнували час, а боржник сплатив суму авансованого внеску роботи арбітражного керуючого?

Відповідно до ч.1 ст.113 Кодексу, провадження у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, фізичної особи-підприємця здійснюється в порядку, визначеному Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, встановлених Книгою четвертою Кодексу.

Відповідно до п.6 ч.1 ст.90 Кодексу, господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство, якщо до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про його банкрутство не висунуто вимог.

Ч.4 ст.90 Кодексу встановлено, що у випадках, передбачених п.4-п.6 ч.1 ст.90 Кодексу, господарський суд в ухвалі про закриття провадження у справі зазначає, що вимоги конкурсних кредиторів, які не були заявлені в установлений Кодексом строк або були відхилені господарським судом, вважаються погашеними, а виконавчі документи за відповідними вимогами визнаються такими, що не підлягають виконанню.

Отже, є підстави вважати, що провадження у справах про неплатоспроможність, у яких не звернувся жоден з кредиторів, підлягає закриттю, вимоги кредиторів, які не були заявлені до такого боржника в установлені Кодексом строки, необхідно визнати такими, що погашені, а виконавчі документи за відповідними вимогами – такими, що не підлягають виконанню.

Аналогічний висновок робить Господарський суд Чернівецької області у рішенні від 12.03.2020 року у справі №926/2914-б/19⁹ (надалі за цим текстом – **“Рішення Господарського суду Чернівецької області”**).

В обґрунтуванні Рішення Господарського суду Чернівецької області зазначено: “... як свідчать матеріали справи №926/2914-б/19, після офіційного оприлюднення 17.01.2020 року оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність ОСОБА_1 до дня проведення попереднього засідання 12.03.2020 року жодних заяв від кредиторів з грошовими вимогами до боржника ОСОБА_1 до Господарського суду Чернівецької області не надходили.

Зазначені обставини унеможливають подальше провадження у справі про неплатоспроможність боржника ОСОБА_1, оскільки Кодекс не передбачає можливості здійснювати процедури банкрутства щодо особи, до якої не висунуто вимог кредиторів”.

Треба зазначити, що Книга четверта Кодексу “Відновлення платоспроможності фізичної особи” містить особливі підстави для закриття провадження у справі про неплатоспроможність.

Наразі Кодексом чітко не врегульовано питання, коли після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність кредиторами не висунуто вимог до боржника – фізичної особи.

Натомість п.6 ч.1 ст.90 Кодексу передбачено, що господарський суд закриває провадження у справі про банкрутство юридичної особи, якщо до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про його банкрутство не висунуто вимог, а отже подальше провадження у справі про неплатоспроможність також є неможливим, тому його належить закрити.

Відтак, оскільки відсутність висунутих до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність вимог кредиторів унеможливує подальше провадження у справі, а Кодекс не встановлює відповідної підстави для закриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи в такому разі, проте не визначає й вичерпного переліку підстав для закриття провадження.

Схожого висновку дійшов і Північний апеляційний господарський суд у постанові від 07.10.2020 року у справі №927/318/20¹⁰ (надалі за цим текстом – **“Постанова”**).

⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88171789> – Рішення Господарського суду Чернівецької області у справі №926/2914-б/19 від 12.03.2020 року

¹⁰ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92226567> – Постанова Північного апеляційного господарського суду у справі №927/318/20 від 07.10.2020 року

Постановою Північний апеляційний господарський суд звертає увагу, що "... законодавець визначив підстави для закриття провадження у справі про банкрутство у ст.90 Кодексу, і яка застосовується відносно фізичних осіб з урахуванням Книги IV Кодексу.

Тобто, у разі незвернення кредиторів з грошовими вимогами до боржника, Суд не має процесуальної можливості перейти до стадії санації або ліквідації.

За таких обставин суд апеляційної інстанції зазначає наявність змістовної колізії між пп.5 та пп.6 ч.1 та ч.2 ст.90 Кодексу в частині затвердження звіту ліквідатора та незвернення кредиторів з вимогами до боржника щодо стадій провадження, де можливе таке закриття.

Так, закриття провадження у справі у зв'язку з затвердженням звіту ліквідатора відповідно до ст.58, ст.65 Кодексу можливе лише після визнання боржника банкрутом, тоді як закриття провадження у справі у зв'язку з незверненням кредиторів з вимогами до боржника може бути лише до визнання боржника банкрутом.

У зв'язку з чим апеляційний господарський суд усуває колізію шляхом системного тлумачення ст.90 Кодексу, розділів II, III, IV Книги третьої Кодексу, відповідно до якого застосовується п.6 ч.1 ст.90 Кодексу (закриття провадження у справі про банкрутство у зв'язку з тим, що до боржника після офіційного оприлюднення оголошення про відкриття провадження у справі про його банкрутство не висунуто вимог), можливо лише до визнання боржника банкрутом, а що стосується закриття провадження у зв'язку з затвердженням звіту ліквідатора (п.5 ч.1 ст.90 Кодексу), то його застосування можливе лише після визнання боржника банкрутом.

Отже, оскільки кредитори до боржника з грошовими вимогами не звернулися, провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи ОСОБА_1 підлягає закриттю, на підставі п.6 ч.1 ст.90 Кодексу ...".

Водночас закриваючи провадження у справі за п.6 ч.1 ст.90 Кодексу Суд повинен застосовувати наслідки, передбачені ч.4 ст.90 Кодексу.

Однак, що робити у разі наявності у боржника заставного майна (яке додатково може бути ускладненим оголошенням його у розшук (автомобіля наприклад))? Чи повинен в такому разі Суд закрити провадження у справі із одночасним звільненням особи від боргів або все ж таки повинен затвердити реєстр кредиторів, з огляду на наявне заставне майно у відповідному розмірі, не зважаючи на нез'явлення у справі про неплатоспроможність такого заставного кредитора?

Схожа ситуація відбулась при розгляді справи №910/15343/20, коли забезпечений кредитор та жоден інший кредитор не з'явилися у справі про неплатоспроможність фізичної особи при тому, що боржник має чинне заставне майно із відповідним записом у відкритих реєстрах.

Наразі чіткого вирішення таких проблем Кодексом не передбачено, що породжує необхідність законодавчого удосконалення інституту неплатоспроможності фізичних осіб в цій частині.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ:

Запровадження в Книзі четвертій Кодексу спеціальної норми щодо закриття провадження у справі із одночасним звільненням особи від боргів у разі нез'явлення кредитора чи кредиторів у справі про

неплатоспроможність такого боржника.

У разі наявності заставного майна передбачити процедуру переходу до погашення боргів боржника з одночасним визнанням боржника банкрутом, враховуючи специфіку необхідності вирішення питання подальшої долі такого майна.

3.5. Місце проведення зборів кредиторів

Проведення зборів кредиторів є вкрай важливим аспектом реалізації прав на справедливий розгляд питання можливої реструктуризації боргів боржника.

Питання місця проведення зборів кредиторів щоразу викликає багато запитань як з боку боржника, так і з боку кредиторів та арбітражних керуючих, враховуючи специфіку ведення справ із фізичними особами.

Відсутність чіткої визначеності питання, де саме треба проводити збори кредиторів у справах про неплатоспроможність фізичних осіб, породжує неузгодженість у правозастосуванні цієї норми, а в деяких випадках порушує загальні принципи Конвенції.

При обґрунтуванні необхідності проведення зборів кредиторів виключно за місцем знаходження боржника кредитори та більшість арбітражних керуючих посилаються на загальні норми Кодексу, зокрема абз.4 ч.3 ст.48 Кодексу, де відповідно до ч.1 ст.113 Кодексу провадження у справах про неплатоспроможність боржника – фізичної особи, фізичної особи-підприємця здійснюється в порядку, визначеному Кодексом для юридичних осіб, з урахуванням особливостей, встановлених Книгою четвертою Кодексу.

Зважаючи на те, що відповідно до Книги четвертої Кодексу боржником є фізична особа, треба звернути увагу на те, що ч.1 ст.29 Цивільного кодексу України №435-IV від 16.01.2003 року (надалі за цим текстом – “ЦК України”) встановлено, що місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово.

Відповідно до ч.1 ст.379 ЦК України, житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для постійного або тимчасового проживання в них.

Ст.30 Конституції України №254к/96-ВР від 28.06.1996 року (надалі за цим текстом – “Конституція України”) встановлено, що не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду.

У невідкладних випадках, пов’язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, встановлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку.

Варто зазначити, що проведення зборів кредиторів не є за своїм змістом невідкладним випадком. До того ж проведення зборів кредиторів не пов’язане із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Зокрема з аналізу більшості справ про неплатоспроможність по таким провадженням відсутнє вмотивоване рішення Суду, яке свідчило б про надання права на проведення зборів кредиторів боржника за місцем знаходження боржника без згоди боржника.

Окрім цього ані Конституцією України, ані законами України, ані жодними іншими нормативно-правовими актами України не встановлено такої підстави для проникнення в житло фізичної особи без її згоди чи дозволу як проведення зборів кредиторів боржника.

Відповідно до постанови Верховного Суду України у справі №5-299кз15 від 24.03.2016 року¹¹, Верховний Суд України зазначає, що недоторканість житла особи є принципом, визнаним світовою спільнотою.

Згідно зі ст.12 Загальної декларації прав людини, яка прийнята і проголошена Резолюцією 217 А (Ш) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 року, "...ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його житла... Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань".

Таке саме положення міститься у ст.17 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, прийнятого Генеральною Асамблеєю ООН 16.12.1966 року, який набув чинності в Україні 23.03.1976 року.

Відповідно до ст.8 Конвенції, кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання відбувається згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Виходячи із вищезазначених міжнародно-правових актів, Україна закріпила принцип недоторканості житла і поваги до особистого і сімейного життя людини у національному законодавстві, розширивши цей принцип вимогою щодо недоторканості й іншого володіння особи.

Окрім того зазначені вище конституційні норми, що охороняють права і свободи людини, були закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі України №4651-VI від 13.04.2012 року (надалі за цим текстом – "КПК України") як засади кримінального судочинства (ст.7, ст.13 КПК України), за якими не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК України.

Ч.1 ст.233 КПК України передбачено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч.3 ст.233 КПК України.

Ст.162 Кримінального кодексу України №2341-III від 05.04.2001 року встановлена кримінальна відповідальність за незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне

¹¹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/57616386> – Постанова Верховного Суду України у справі №5-299кз15 від 24.03.2016 року

проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, що порушують недоторканість житла громадян.

Отже ст.30 Конституції України встановлено виключний перелік підстав для проникнення в житло чи інше володіння особи без відома і згоди особи, яка має право на житло.

Є підстави вважати, що дія норми, встановленої абз.4 ч.3 ст.48 Кодексу, поширюється винятково на юридичних осіб, зважаючи на той факт, що місцезнаходження юридичної особи не є житловим будинком, квартирою, іншим жилим приміщенням, призначеним та придатним для постійного або тимчасового проживання в них юридичної особи, і відповідно, правові гарантії захисту недоторканості житла не поширюються на зазначених осіб.

До того ж боржником зазвичай не надається згода, дозволи чи інші дії, які свідчили б про надання згоди на проведення в житлі боржника зборів кредиторів.

Відсутність згоди боржника та бажання банків та мікрофінансових установ увійти до житла боржника у справах №910/178/20, №910/3024/20 заради проведення в них зборів кредиторів викликало чимало спорів щодо легітимності застосування норм абз.4 ч.3 ст.48 Кодексу до інституту неплатоспроможності фізичних осіб.

Варто зазначити, що неможливо організувати та провести збори кредиторів боржника за місцем проживання боржника, оскільки у боржника відсутні технічні засоби для забезпечення проведення зборів кредиторів, зважаючи на те, що відповідно до ч.7 ст.48 Кодексу протокольне рішення зборів кредиторів про утворення та склад комітету кредиторів подається до Суду, однією з вимог Кодексу є оформлення протоколу зборів кредиторів.

Окрім того, здебільшого у боржника просто може бути відсутній комп'ютер, принтер, папір, інше канцелярське приладдя, яке необхідне для проведення зборів кредиторів боржника.

Також варто наголосити, що закріплена норма щодо проведення зборів кредиторів боржника за місцем проживання боржника порушує фундаментальні принципи права, закріплені в Енциклопедії Сучасної України за авторства Ковальчука Т.І., видавництво Інституту енциклопедичних досліджень НАН України від 2006 року¹², зокрема:

1. **Пропорційність:** передбачає забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав мають бути істотними, а засоби їх досягнення обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються. Зазначене дозволяє досягти розумного співвідношення між цілями державного впливу та засобами їх досягнення.
2. **Доцільність цілі:** передбачає обов'язок вирішувати питання про можливість пом'якшення відповідальності або про відмову її застосування, якщо можливо досягти мети юридичної відповідальності без застосування державного примусу.

¹² Т. І. Ковальчук . Загальні принципи права // Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт] / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2010. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=15141

3. **Єдність суб'єктивних прав і юридичних обов'язків:** передбачає, що всі люди є рівними та вільними, мають невід'ємні права на життя, свободу, освіту, повагу своєї гідності, юридичну допомогу тощо. Цей комплекс прав становить певну систему, до якої входять особисті, громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні та екологічні права.
4. **Демократизм:** передбачає верховенство прав і свобод людини, притаманні їй від народження, які є невідчужуваними та непорушними, мають вищу цінність.
5. **Гуманізм:** вивчення соціальних інтересів і можливість їхнього вираження у процесі правотворчості, врахування суспільної думки щодо проектів правових актів.
6. **Соціальна справедливість:** має нормативно-оціночний характер, виражає загальносоціальну сутність права та передбачає відповідність вчинених дій їхнім наслідкам.
7. **Юридична рівність:** закріплює рівний правовий статус усіх громадян, де кожен може користуватися всім обсягом конституційних прав і свобод, рівний перед законом та має єдину для всіх правосуб'єктність.

На основі вищезазначених норм та принципів права проведення зборів кредиторів боржника в зареєстрованому місці проживання фізичної особи – боржника порушуватиме загальні принципи Конвенції та чинного законодавства України, а тому потребує уточнення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦЬОЇ ПРОБЛЕМИ:

Запровадити в Кодексі порядок проведення перших та наступних зборів кредиторів за місцем, визначеним господарським судом або арбітражним керуючим.

Водночас проведення зборів кредиторів за місцем проживання або перебування боржника – фізичної особи може бути можливим виключно за наявності письмової згоди особи.

3.6. Справи про неплатоспроможність фізичних осіб-підприємців, які були відкриті по старій процедурі банкрутства

Згідно з раніше чинним законодавством України з питань банкрутства фізичних осіб відповідно до положень Закону збанкрутувати могли лише фізичні особи-підприємці.

Водночас багато справ ФОП по старій процедурі не були завершені, а тому їх розгляд триває в господарських судах України і сьогодні.

Відповідно до п.4 Прикінцевих та перехідних положень Кодексу встановлено, що з дня введення в дію Кодексу подальший розгляд справ про банкрутство здійснюється відповідно до положень Кодексу незалежно від дати відкриття провадження у справі про банкрутство, крім справ про банкрутство, які на день введення в дію цього Кодексу перебувають на стадії санації, провадження в яких продовжується відповідно до Закону, а перехід до наступної судової процедури та подальше провадження у таких справах здійснюється відповідно до цього Кодексу.

Водночас, з огляду на практичне правозастосування зазначених вище норм Закону та Кодексу, ми маємо ряд практичних проблемних питань щодо ведення справ про неплатоспроможність фізичних осіб, які мають статус “фізичної особи-підприємця”, зокрема:

1. Не врегульовано питання подання кредиторських вимог до боржника ФОП, справа якого була розпочата ще по Закону, і така особа була визнана банкрутом, однак станом на сьогодні справа ще не закрита.

Як приклад ми можемо взяти справу, у якій ФОП розпочала провадження про банкрутство по старій процедурі за Законом. ФОП було визнано банкрутом, однак у подальшому справа була втрачена. Суд відповідною ухвалою поновлює втрачену справу про неплатоспроможність за новою процедурою, визначеною Кодексом. Однак за той час, коли справа була втрачена, у боржника з'явилося та накопичилось чимало боргів за іншими зобов'язаннями, зокрема особа передала в іпотеку своє єдине житло. Які дії в такому разі потрібно здійснити кредиторам, щоб їхні вимоги були розглянуті Судом при тому, що чинний процес не передбачає можливості розгляду кредиторських вимог в процедурі погашення боргів боржника? Як в такому разі діяти Суду? Це складне питання, яке потребує комплексного аналізу для якісного вирішення проблеми.

2. Враховуючи, що фізична особа-підприємець за Законом могла звернутись до процедури банкрутства за зобов'язаннями, які нею були отримані з огляду на підприємницьку діяльність, чи звільняється такий боржник від боргів як фізична особа за власними, наприклад, споживчими кредитами, отриманими на “фізичну особу”?

Оскільки Книга четверта Кодексу не розмежовує джерело походження боргових зобов'язань фізичної особи та з огляду на ст.134 Кодексу, можна дійти висновку, що незалежно від того, звідки виник борг у фізичної особи, господарський суд при постановленні ухвали про завершення процедури погашення боргів боржника та закриття провадження у справі про неплатоспроможність ухвалює рішення про звільнення боржника – фізичної особи від боргів. Однак питання наразі є доволі дискусійним і потребує законодавчого врегулювання.

3. Якщо справа про неплатоспроможність ФОП продовжується за правилами Кодексу, чи повинен такий боржник надати Суду передбачені ч.3 ст.116 Кодексу документи, які додаються до заяви, зокрема декларації боржника тощо?

Аналогічних процесуальних складностей зазнала і боржниця у справі №27/1046 щодо ФОП, яка була відкрита у 2009 році і не завершена по сьогоднішній день.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ЦІЄЇ ПРОБЛЕМИ:

Запровадити конкретизацію наслідків ведення справ про неплатоспроможність ФОПів, які були відкриті по Закону, з наданням права кредиторам заявити кредиторські вимоги до боржника.

- IV. **Аналіз чинного законодавства України з урахуванням останніх законодавчих ініціатив щодо розширення доступу до процедури відновлення платоспроможності для фізичних осіб, зокрема і з допомогою механізму безоплатної правової допомоги та положень щодо дії мораторію на стягнення єдиного іпотечного житла з громадян України**

Кардинальних змін у порядку застосування пільгових умов реструктуризації боргів боржника, на майно яких поширюється дія мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті, зазнали Прикінцеві та перехідні положення Кодексу.

23.04.2021 року набув чинності Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реструктуризації зобов’язань за кредитами в іноземній валюті та адаптації процедур неплатоспроможності фізичних осіб” від 13.04.2021 року №1382-IX (надалі за цим текстом – “**Закон щодо валютної реструктуризації**”).

Зазначений Закон кардинально змінив підхід до реструктуризації боргів за кредитами в іноземній валюті щодо тієї категорії боржників, які надали єдине житло під іпотеку відповідним фінансовим установам.

Щодо Закону щодо валютної реструктуризації постають питання врегулювання вкрай складного та болючого для громадян України питання реструктуризації боргів валютних позичальників.

За оцінками НБУ¹³, у квітні 2021 року на балансах банків було трохи більше 400 млн доларів США валютної іпотеки, з якої понад 95% уже давно не обслуговується.

На практиці правозастосування нових правил, які діють з прийняттям Закону щодо валютної реструктуризації, можна виділити такі питання, які підлягають законодавчому уточненню задля реалізації поставлених цілей, а саме:

1. Питання неможливості отримання пільгових умов реструктуризації боргу при наявності більше ніж одного валютного чи іншого кредиту у боржника. Наприклад, якщо боржник брав іпотечний валютний кредит у 2009 році і взяв ще один споживчий кредит в 2018 році та за такими двома кредитами має заборгованість, такий позичальник, який здав свою квартиру в іпотеку (в 2009 році), не може сподіватися на реструктуризацію боргу, не погасивши водночас свій борг за споживчим кредитом, взятим в 2018 році. Такий порядок значно збільшив поріг входу валютних позичальників для отримання пільгової реструктуризації валютного боргу.
 - а. Як було згадано в **підрозділі 3.2.** цього аналізу, факт часткової відмови кредитором від забезпечення грошових вимог у разі наявності заставного майна дає кредиторам важіль у здійсненні таких процесуальних дій задля недопущення у використанні боржниками пільгових умов реструктуризації, оскільки поділ боргу на дві різні його частини може кваліфікуватися судом як різні за своїм змістом кредити, а тому боржник повинен спочатку погасити не забезпечену частину кредиту і тільки після цього звертатися до суду для отримання реструктуризації боргу щодо його заставного майна.
2. Чинна редакція Кодексу не передбачає перехідних положень затвердження Плану реструктуризації боргів боржника для тих валютних позичальників, які розпочали процедуру неплатоспроможності до вступу в силу Закону щодо валютної

¹³ https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2021-H1.pdf - сторінка 29 Звіту про фінансову стабільність | Червень 2021 року

реструктуризації. Закон щодо валютної реструктуризації передбачає іншу процедуру реструктуризації валютного боргу в порівнянні з тим, що було до його прийняття. Водночас редакція Закону щодо валютної реструктуризації не передбачає можливість затвердження Плану реструктуризації боргу боржника, який вже перебуває в судовому процесі. Тобто при подачі заяви в господарський суд такий боржник сподівався на певні (інші) пільгові умови вирішення його фінансового питання. Фактично такий боржник повинен піти по загальним нормам реструктуризації Кодексу. Поряд з цим маємо проблему процесуальної неможливості затвердження судом за такими боржникам (які наразі перебувають в судовому процесі) реструктуризації боргу за новими правилами Закону щодо валютної реструктуризації через відсутність такого порядку для фізичних осіб.

3. Під час подання заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність боржник повинен подати проект Плану реструктуризації боргів боржника, що відповідає умовам реструктуризації, визначеним Прикінцевими та перехідними положеннями Кодексу. Водночас такий План реструктуризації боргів боржника повинен передбачати як визначену суму грошових зобов'язань перед кредитором (таку суму зазвичай боржник точно не знає), так і оцінку заставного майна (вартість такої квартири або житлового будинку визначається оцінювачем, призначеним кредитором). Невідповідність зазначених положень положенням Кодексу та неотримання чіткої інформації про це від кредитора слугує причиною відмови у відкритті судом провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації. Зазначене створює ризик ігнорування кредиторами звернень громадян до них з метою досудового надання їм інформації про стан їхнього боргу за кредитним договором з проведенням оцінки такого заставного майна, оскільки кредитор за пільговими умовами реструктуризації боргу згідно з Законом щодо валютної реструктуризації вкрай не вигідна реструктуризація порівняно з потенційною можливістю реалізації заставного майна з дня скасування чинного мораторію.
4. Чинна редакція Кодексу не передбачає процесуальної можливості внесення змін до проекту Плану реструктуризації боргів боржника, який долучається до заяви про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність. Тобто Суд залишає за собою право на підготовчому засіданні постановити ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації. Такі дії потенційно звужують права кредиторів та боржників у випадку згоди чи незгоди з тими або іншими положеннями проекту Плану реструктуризації боргів боржника.
5. Пільгові умови реструктуризації надають Суду строк у 15 днів для вирішення питання щодо відкриття провадження у справі про неплатоспроможність з одночасним затвердженням Плану реструктуризації боргів боржника або про відмову у відкритті провадження у справі про неплатоспроможність через невідповідність поданої заяви умовам реструктуризації. Такий незначний проміжок часу може спричинити неабиякі процесуальні порушення строків розгляду таких справ, зважаючи на відправку кредитором заяви боржника, отримання заперечень від кредитора та можливої завантаженості Судів.
6. З практичної точки зору, наведений пільговий розрахунок є вкрай складним для

звичайного громадянина, який не є фахівцем у галузі права чи фінансів.

Аналогічні проблемні питання постали перед Судом у справах №910/19806/20, №911/3299/20, 910/4793/21, які були відкриті до введення в дію Закону щодо валютної реструктуризації і по яких ще не було затверджено Планів реструктуризації боргів боржника.

Заслуговує на увагу і той факт, що наразі чинним законодавством України не регулюється питання можливості оплати авансованого внеску роботи арбітражного керуючого за рахунок державних коштів чи через механізм безоплатної правової допомоги.

Водночас, як показує практика близьких для України держав (Польща, Німеччина тощо), саме врегулювання питання оплати роботи арбітражного керуючого, призначеного у справі про неплатоспроможність фізичної особи, є підставою для запуску цього інституту у поєднанні із популяризацією цього процесу, що спричинило значний ріст справ про неплатоспроможність фізичних осіб.